GUY GOFFETTE

ULTIMII CULTIVATORI DE TUTUN

TRADUCERE: ILEANA

➊PLECARE

Lui Gilles Ortlieb

”Nu plecăm” (A. Rimbaud)

I

Marea era în fundul grădinii, acolo a început totul pentru amândoi. Fără să fi bănuit câtuși de puțin: nu ne cunoșteam.

Aveam cam nouă-zece ani (socoteam prost sau nu socoteam deloc, e o problemă pe care am avut-o toată viața. Și încă nu am rezolvat-o).

Grădinița tatălui meu, ceva ce numeam grădiniță, dar nu era, nu părea decât o bucată de pământ, veșnic frământată. Mărginită pe trei părți de flori înalte, de toate culorile, de tufe de coacăze roșii și negre, era închisă la un capăt de un rând de plopi. Prefirând aerul cât era ziua de lungă, acei copaci înalți, în nopțile cu furtună, aduceau vuietul mării, vocile sirenelor, vaietele înecaților.

Cred că eram singurul care îi auzea, pentru că părinții nu voiau să mă creadă și ridicau din umeri. Și așa a rămas de atunci.

Nu văzusem niciodată marea. Bunicul, care fusese mult pe mare, pe vremea crinolinelor și a vapoarelor cu aburi, nu adusese decât o pipă din spumă de mare, în formă de femeie goală, nicicând aprinsă, pe care o mângâia cu ochii închiși, și o beretă albastră de marinar, deformată precum capul lui chel și ca amintirile care-l cuprindeau uneori; strop cu strop, când se plictisea la noi și când, ca să se știe, își clătea gâtul gâlgâind. Eu, pe genunchii lui, nu eram decât o ureche în ceață.

Seara, în pat, puneam, cum puteam, cap la cap acele isprăvi marinărești, până ce plopii din fundul grădinii ridicau vela pe verga mare. Atunci, dintr-un salt, treceam de zidul grădinii și plecam din rada întunecată a familiilor ce nu avuseseră niciodată vânt din pupa.

II

Când a început totul (și încă nu s-a terminat), esențialul era deja jucat pentru ea, nu voi reveni asupra acestui lucru. Adio călătorii în stil mare, tabere improvizate pe malul unui pârâiaș sau al unui lac de pe fundul unei vâlcele, adio ținuturi care se deschid și se închid ca o carte, raze albe și galbene de soare, în cascade și ploi ce anunțau aventuri în stil mare, adio. Venise ceasul să pună rucsacul jos și să-și aducă aminte câte a îndurat. Pe un drum lăturalnic, poate, răsturnată în vreun șanț, înțepenită în vreo vizuină sau, mai rău, rezemată de peretele unei cariere de gresie, granit sau nisip, nu conta; cu ochii plini de praf, în văgăuna transformată în magazie de unelte, în cantină pentru muncitorii de pe șantier sau de la carieră. Părăsită, oricum. Dintre frigul pătrunzător, vara de cuptor, noaptea, noroiul, cei ce dădeau târcoale, lichelele dimprejur, animalele sălbatice, cele turbate, cele ce colindau pe acolo, cel mai mult se temuse de rinoceri, din cauza cornului lor și a imprevizibilelor lor schimbări de dispoziție. Pe scurt, de capra domnului Séguin, dusă la păscut, albă și golașă, abandonată tenebrelor.

Ar fi preferat de o mie de ori o moarte violentă pe un drum necunoscut decât să se stingă pe loc în compresorul unui negustor de arme și să nu se vorbească deloc despre asta, dar nu poți hotărî singur, când mergi cu o caravană.

III

Așa ne-am întâlnit, eu cu ea, victime ale aceleiași deznădejdi în care ne prăbușeam încet-încet, urlând la lună; ea, suferind pentru că era legată la țăruș într-un decor nemișcat; eu, pentru că am plecat de atâtea ori pentru a mă întoarce mereu în același loc, la această mare de nedesprins din fundul grădinii, atât de altfel decât mările pe care le-am mai văzut și care îmi vorbește ca un om, împingându-mă pe căi care nu duc nicăieri.

Acolo (vreau să spun, aici), am dus-o într-o frumoasă dimineață (poate că ploua, totuși), la capătul unui lot asemănător cu cel din copilăria mea. Pentru că mai crescusem între timp, îmi lăsasem părinții, îmi făcusem o familie și construisem pentru copiii mei o casă de pământ, așa cum fac cârtițele, înfundându-mă zi după zi mai adânc în galeriile îndatoririlor zilnice și ale grijilor.

Rulota m-a salvat. În spatele unei livezi de puieți - toți pomi fructiferi, chiar și un cireș care nu a rodit vreodată altceva decât mierle - care ascundeau ochilor mei casa plină de zgomot și de nervi, găsisem în sfârșit un loc pe placul meu, ceva între drum și căsuța din copac, între plecare și sosire. Am botezat-o *Plecare.*

IV

În septembrie, grădinița pare un cimitir, cu tufele care mai sunt verzi ici și acolo, cu fructele care cad și putrezesc, cu buruienile care au făcut sămânță și s-au uscat de-a-n-picioarele; și pata albă printre copacii care se sforțează să-și păstreze frunzele nu este oare cămașa paznicului care fumează pe seară? Poarta rămâne îndelung deschisă și poți vedea tufele de căpșuni care invadează totul și rugii de mure.

Ziua poate să ne părăsească, noaptea nu ne vom lăsa unul pe celălalt. *Plecare* va îmbătrâni, va înfrunzi mai încet, va șuiera din ce în ca mai tare în vifornițe, va adormi în ploaie, va pleca din nou. Într-o zi când norii negri se vor înghesui pe cer. Până atunci, grădina va prinde rădăcini ca învățătura într-o minte deschisă.

Oare moartea nu este numai învățarea unui limbaj nou, modulația nesfârșită a verbului *a pleca* atunci când nimeni nu-l mai conjugă?

O să mă fac mic, să învăț cu ea, din interior, cum să ocolesc capul iluziilor și ating, în larg, viața întrezărită în grădinița copilăriei.

V

Înainte ca toate să plece așa cum au venit, pentru că toate se duc și până și cele mai bune lucruri au un sfârșit, cum se spune; înainte să terminăm capătul nostru de drum împreună, Plecarea și eu, să spunem ce este de fapt aceasta, pur și simplu, în cuvinte care se vor duce și ele într-o zi, ca și restul. A descrie este un act de iubire, cum spunea un poet.

Interiorul este modest, ca al cabinei unui pilot, patru metri pe doi, dar eu socotesc prost, am mai spus-o, iar entuziasmul nu rezolvă nimic. Să zicem trei pe unul și jumătate, plus/minus un decimetru. În orice caz, ajunge pentru cât îmi doresc. Înspre livadă, o băncuță îngustă pentru siestă; înspre câmpie, alte două băncuțe, cu pernițe, și o masă pliantă care să le unească într-un fel de pat confortabil. În mijlocul peretelui lateral, din fața porții, o chiuvetă din aluminiu, cu o etajeră deasupra. Voi pune acolo câteva cărți, cele de care nu mă pot lipsi, numai vreo zece, la care să visez îndelung.

Lumina zilei intră prin patru părți, în adâncime: parbrizul, în față, luneta, în spate, ca la mașini și două ferestruici laterale, cu perdeluțe. în plafon, o lucarnă cu fereastră ce poate fi deschisă. Iată-mi insula, în mijlocul câmpului, doar cerul este mai sus.

Dincolo, în spatele copacilor, casa dispare; îmi place să cred că m-au uitat, deși stau liniștiți, sunt doar la doi pași. Dar eu sunt de fapt departe și ne desparte o mare nevăzută pentru toți ceilalți.

În curând, nu se mai aude decât cucuveaua de pe colina împădurită. Câinii au tăcut și rulota trece încet, ca remorcată de norul roșu care coboară în vale.

VI

Primul nostru vizitator, dimineața, are plămânii puternici, adevărate foale de fierar: o vacă. Și-a băgat capul pe deasupra grilajului de la livadă și adulmecă puternic coastele Plecării. Ciudat vecin, se gândește, poate, alb, pe picioare scurte și fără nicio reacție. Îndârjită, își lungește gâtul și-și bagă botul umed pe fereastră, îl scoate imediat, înfricoșată de perdeaua de muselină pe care a mișcat-o răsuflarea ei, apoi se apropie din nou; i se alătură mai întâi una, apoi alte trei semene venite să afle ce e nou.

Culcat, nu fac nicio mișcare. Cerul se vede și el alb, prin lucarnă, scriu primul cuvânt din această dintâi dimineață în rulotă: *fericire* și, închizând ochii, îl aud cum îmi coboară pe gâtlej, cum își face încet loc prin respirația mea. Brusc, pe băncuță, apare un corp care nu-mi mai este străin: al meu.

VII

În casa în care focurile nu s-au făcut încă, un pulover subțirel nu este de lepădat la sfârșit de septembrie. În rulotă, chiar cu spatele gol, nu reziști mai mult de două ore. Marea clipocește în spate. Ai vrea să dai jos tot, să desprinzi cămașa de piele care este lipită ce tine.

Ferestrele mari, sparte, au fost înlocuite cu cercevele oribile din plexiglas, care nu se pot deschide. Singura rămasă, ferestruica ce dă înspre măsuța pe care scriu rămâne deschisă și face curent cu lucarna.

Dorm tot mai mult după-masa, munca obosește, cum spunea Pavese, și cărțile îmi cad din mână. Venisem aici să scriu în liniște: nu fac nimic și asta nu mă neliniștește, nu-mi provoacă nicio remușcare. Oare căutam altceva și am găsit? Dar ce?

Pe înserat, când căldura, ca un animal sălbatic bătrân, se culcase sub copaci, Plecare devenise îmbietoare: o insulă cu palmieri sau așa ceva. Abia mă instalasem că și trebuia să las baltă orice intenție de lucru, pentru că nu aveam lumină.

Încercările mele de a aprinde o lumânare s-au soldat cu eșecuri: fie plăpânda flacără tremura și se stingea, fie rezista, dar atrăgea insectele, fluturi negri și beți de lumină care se lovesc de toate și mă deranjează. Să întind un cablu electric și să mă leg de casa-vitregă? Ferească Dumnezeu! Când parâmele sunt desfăcute, lumea nu mai există, nici dotările, nici datoriile față de ea. Trebuie să iei o hotărâre.

Cu cărțile închise, visam în umbră preț de vreo oră sau două. Ascult copacii, murmurul pârâului din depărtare și pașii animalelor care aleargă în libertate prin iarbă. Inima mi se liniștește, și simțurile, și pulsul pământului.

VIII

Trezirea pe muzică: plouă. Mai ales, să rămân culcat: scrisul nu mai este indicat când acoperișul cântă fără efort și versul său nu are rimă, iar ritmul îi este șchiop. Uneori, pare un copil care sare într-un picior și și-a scăpat bilele pe jos, se oprește brusc, le adună și se aude cum bâzâie o muscă supraviețuitoare; alteori, este ca o paradă a păsărilor care ciugulesc diverse boabe, iar versul are ritm, rimă și cezură. Nu contează ce spune: sufletul lucrurilor pe care-l credeam dus pentru totdeauna se întoarce, umple golurile. Îmi dau seama de asta imediat ce ploaia a dat colțul străzii, nu e nevoie să deschid ochii. Liniștea nu mai este lipsa zgomotelor, ci vocea care sună brusc în noi, potrivită, complice a vieții și a ființei. Timpul nu se mai scurge. Și pământul este, în sfârșit, albastru ca portocala. Poeții au întotdeauna dreptate.

IX

Decolorarea sufletelor, iată la ce ne expunem cel mai tare trăind într-un birou încărcat de cărți. După două luni în rulotă, mi-am recăpătat culorile în obraji. Nu le văd, le simt și cei cu care mă întâlnesc mă felicită pentru că arăt bine. Secretul meu? *Plecare.*

Înainte, visam să plec doar de dragul de a pleca și mă întorceam întotdeauna. Acum, plec fără să mă clintesc și nu există cale de întoarcere. *Nu plecăm,* scria Rimbaud, ceea ce ar putea fi interpretat cam așa: plecăm neîncetat și adevăratele călătorii nu sunt cele care credem noi că sunt. Marea asta care nu se află în dosul plopilor este, pentru mine, mai adevărată decât orice Abisinie. Ajunge să te lași în voia ei.

Înainte, cumpăram o grămadă de cărți, fără să le citesc, le îmbrăcam cu grijă în hârtie cerată și le aranjam pe rafturi. Ca pe provizii. Am uitat de ele. Odihnească-se în pace… În rulotă, am învățat că trebuie să fii ușurat ca să pleci, că numai prezentul contează și că nu ne întoarcem niciodată. Am ales câteva cărți care îmi plac, pe care le-am citit și răscitit, ca *Străfundurile visului* de Onetti sau *Să visezi că pleci* de Kopland. Cam vreo zece, cu totele. Când le voi ști pe dinafară, le voi da, ca să poată trăi în alte părți, le voi înlocui cu altele. Esențialul încape într-un degetar, cum zicea bunicul. O pipă de spumă de mare, iată toată marea, toate călătoriile. Nu a luat-o cu el, era în buzunar când a căzut. Mereu spunea: nu iei cu tine decât ceea ce ai dăruit.

Mai întâi, amânând cât mai mult o alegere grea, pusesem două teancuri de cărți în rulotă. *Plecare* nu a suportat această tărăgănare: într-o dimineață, una dintre grămezi era întinsă pe linoleum. Am înțeles lecția, m-am supus fără să crâcnesc și am dus cărțile înapoi în bibliotecă.

În fundul livezii, *Plecare* surâdea norilor când m-am întors la ea cu mâinile goale.

X

Apoi a venit iarna, înghețată, în acel an. A trebuit să părăsesc *Plecarea*. Cu mare regret. Am târât-o după mine mult timp, ca un bolnav în convalescență în spatele pătratelor aburite din salon. Mă simțeam exilat. Deseori, noaptea, săream din pat, scăldat în transpirații reci: visam că ne scufundam.

Răsturnată de furtună, *Plecare* a fost abandonată în cele din urmă vulpilor și câinilor vagabonzi de care se temea atât. Zăpada, gerul împiedicau orice ajutor. O auzeam cum geme noaptea, când vântul se dezlănțuia împotriva ei, dar nu puteam face nimic altceva decât să aștept vremea frumoasă și suferеam când vedeam că vine prea încet.

În primăvară, cantonierii au venit, în sfârșit și am îndreptat-o dintr-un singur efort. Bărboasă, desfăcută. Înăuntru, totul era claie peste grămadă, pernele sfâșiate, cărțile pline de noroi, tavanul transformat într-o scrumieră în care ploaia lipise chiștoacele. Am stat acolo o zi întreagă, cu sufletul destrămat, căutând fără să știu de ce, lucarna. Degeaba.

S-au scurs de atunci două veri, și toamne, și ierni, și iarăși primăveri: rulota este tot acolo, în fundul livezii, în spatele copacilor. Nu mai este decât o batistă în noapte, agitată slab de o umbră de mână.

Din vreme în vreme, mai strălucește în soare și mă face să văd capătul cheiului, să respir aerul de mare care urcă printre dealuri, acolo unde începe totul, acolo unde nimic nu se termină.

Fumez în tăcere pipa de spumă, niciodată aprinsă, și dezmierd Plecarea.

❷CUM SE ÎMBUCĂ LUMEA
SAU
CĂLĂTORIA IMAGINARĂ A MARCHIZULUI DE SY

Pentru Gérard Martin

De fapt, călătoriile adevărate sunt cele de pe loc. Statice și nesfârșite. Solitare. În tăcere. Deseori, încep într-o cameră unde ești închis pentru că plouă sau pentru că ești bolnav, obligat să stai în pat. Ai opt sau nouă ani, plăcerea imaginilor care pleacă singurele în toate direcțiile și pe care le citești astfel, sărind dintr-un fus orar în altul, preocupat doar de cursurile pe care le deschid în noi și atent la fluviul care va apărea, umflat de toată apa privirii, de cea a ploii care cade poate într-o lume apropiată, dar în care nu mai suntem; umflat, da, și irizat de febra ușoară care (poate, încă) ne mai îmbată un pic și ne face să ne rătăcim prin modelul tapetului decolorat.

Sunt călătorii în necunoscut, fără hartă, fără busolă, fără vreun instrument de navigație; călătorii, în fine, de recunoaștere în arcanele imaginarului; călătorii de cunoaștere pe drumul sinelui, având drept unic baga intuiția; călătorii pe care imperialismul scopului nu le-a atins, nu le-a redus la acea caricatură modernă care face ca esențial să nu fie să pleci, ci să te întorci, și cât mai repede cu putință, ce mai contează ploaia, vântul, praful de pe drum, schimbările de peisaj sau cele din sufletul călătorului.

Călătorii ca ale lui Columb, care se zbate în celula sa, printre hărțile încurcate, așteptând să-i crească aripi și ca marea să nu mai fie decât un lăculeț de duzină.

Călătorii ale tuturor visătorilor care au plecat și au lărgit în cele din urmă lumea, Marco Polo, Ibn Battuta, Magelan, Cartier și ceilalți.

Călătorii ca cea a lui Li Tai Po, care-și hrănea cu vin imaginația și care a murit înecat când a vrut să culeagă cea mai frumoasă imagine, cea a lunii surâzătoare ce se oglindea într-un iaz.

Călătorii în fundul unei cârciumi, pe un atlas vechi pescuit la vreun anticar și care îi schimbă imediat pe clienții de la prima oră în călători epuizați cu răsuflarea aburindă.

Călătorii de leneș, pe harta din clasă, unde țările de ieri dispar una după alta ca fluviile în deșert, care se pierd și pe care le regăsim într-o bună

zi în ochii spălăciți ai vreunui nomad, în vreme ce viitorii salariați bălmăjesc fără încetare că se vor duce acolo mai târziu, sărind pe deasupra norilor, ca să se plictisească toată vara pe vreo plajă la modă sau să viziteze Tasmania în viteză maximă, ca într-un raliu de duminică.

În fine, călătorii alături de poeți, care pun la respect orizontul cu sfârșitul unui vers sau descheie fruntariile ca o cămașă de hârtie, Ségalen din Stele și Rimbaud din Aden, Cendrars din Transsiberianul său, Larbaud la umbra lui A.O. Barnabooth, Henry-Jean-Marie Levet pe Cărțile poştale ale companiilor maritime și Braquier, și acel Marcel Thiry, al cărui unic decasilab va fi fost de ajuns pentru a duce dintr-o mișcare la capătul pământului câteva mii de case aplecate sub lampa de tricotat a umbrelor, repetând cu ochii pierduți Tu, care pălești la auzul lui Vancouver…

Astfel, pentru copilul dintotdeauna din cameră, fie că are opt sau optzeci și opt de ani, aventurosul anotimp al imaginilor nu încetează niciodată să deschidă drumuri noi, să aducă ceruri schimbătoare. La fel, cu siguranță, s-a întâmplat în secolul al XVIII-lea cu marchizul de Sy, pe care ni-l imaginăm în picioare în fața mesei cele mari din salon, în castelul său deschis către cele patru zări, în vreme ce focul se întețește în cămin și vântul zgâlțâie geamurile, în picioare, gata să plece, adunând, decupând, înlănțuind cu dragoste hărțile și gravurile unei lumi de aproape sau de departe, pe care o dezmiardă ca pe o femeie.

Degeaba îl întrebăm, nu mai este acolo decât în aparență, umbră printre umbre care joacă pe pereți și voi nu mai existați. Doar acele nume ciudate din fața lui, Mecca in Arabia, Alagoa ad Austrum, Palanka, Macao, atâtea altele și acea arhitectură de cerneală pe hârtia gravată, vorbesc simțurilor sale. Prin ele, intră cu cavalerii în cetăți inexpugnabile, mitice, trece Dardanelele pe un vapor de operetă, înainte de a fi predat barbarilor din Asia. Se luptă, se zbate fără a mișca un deget, salută regi și popoare necunoscute, se sperie și se entuziasmează, trece de o sută de ori pe lângă moarte, de sute de ori dă pinteni vieții.

De multă vreme, focul s-a stins și noaptea a venit peste iarna din Ardeni. Dar copilul, marchizul din altă viață, aprinde încă imaginația cu cei care prăjesc canibali și , dacă îl trece vreun frison, nu e pentru că a simțit mușcătura frigului, ci pentru că a atins, a trecut prin strâmtoarea Bering,

acea Americă de nord acoperită de gheață așa cum memoria acoperă acele secole în care Ulise și-a terminat odiseea.

Mâine, grădina lumii va înflori, dând înapoi culorile celor mai vechi imagini, toată lumina celui care, privind, vede mult mai departe decât cu ochii și pune marea în sticle mergând printr-o carte.

❸<u>ULTIMII CULTIVATORI DE TUTUN</u>

(Ardeni și Gaume)

Pentru Bunicul și Jean Nicot

”Fumatul produce cancer, bronșită cronică și alte maladii pulmonare”
Art. 11 Tab V/O Tab
Mențiune Seita

I

Sunt pe lumea asta ținuturi îndepărtate, la care nu ajungem niciodată, decât în vis, când seara se strecoară pe nesimțite și cerul se îmbracă în costume de operă de un roșu aprins. Așezați pe prag sau sprijiniți de pervazul ferestrei, ne uităm cum în străfundurile ființei noastre se prăbușesc în tăcere marile castele pe care o zi ce este pe ducă le ridicase cu grijă, cu mare răbdare.

Sunt atunci un om căzut brusc pradă tăcerii sale, poverii sale, calmului umbrei sale, și indianul care am fost în altă viață poate să rememoreze curgerea timpului sub pleoape, să recucerească pământurile de pe malul apei, care lunecă în soarele la crepuscul. Fie că mestecă vreo plantă dulce, fie că fumează, o fericire imensă își face cuib în dosul cefei lui și ochii noștri ni se îngustează ca cei ai pisicilor. Este ora amintirilor pe care le-am trecut sub tăcere și care urcă singure în văzduh ca un norișor de puf, un pic acru, parfumat, către luminile sclipitoare din adâncul veacurilor. Se știe că îngerii care tușesc nu sunt de pe la noi.

II

Pe la noi este un șarpe viclean pe care nu-l poate prinde nimeni și care sclipește de la un capăt la celălalt: râul. El mi-a purtat primii pași, când mă credeam Noe. I se spune Semois sau Semoy, după cum te situezi, de partea capului sau de cea a cozii. Important este ca, trecând, trecut, șarpele să fie mereu acolo și să se ducă, întorcându-se și să se întoarcă precum o mireasă în lumină. Pielea sa nu are alți solzi în afară de reflexiile zilei. Rochia îi este moale: carne de femeie care se unduiește în mers. Se povestește că râul ar fi fost o zână fermecată ai cărei patru fii Aymon s-au îndrăgostit în același timp până la Meuse și că, în loc să-și găsească motiv de ceartă, cum se mai întâmplă, au întărit și mai mult unirea lor, spre paguba lui Carol cel Mare.

În orice caz, bunicul îi credea tari ca oțelul. De altfel, eu bănuiesc că și el se îndrăgostise de Semois. A petrecut alături de râu cel mai lucid dintre ultimii săi ani, îngrijindu-și ochii și plantația de tutun.

III

Copil fiind, mă alăturam adesea bunicului pe malul apei, lângă un hangar deschis, unde erau atârnate, cu vârful în jos, frunzele mari, cu nervuri alburii pe care vântul începuse deja să le aurească și care miroseau atât de frumos a pământ, a apă, a soare. Așezat acolo, lângă păpușile desfăcute, cu privirea rătăcind peste râu, nu mai era Bunicul, ci o bătrână piele-roșie din primele mele cărți, știți voi, unul din aceia care, scăpat din toate războaiele, se cuibărește la soare și așteaptă cu mare răbdare semnul vulturului din văzduh, chemarea către ultima călătorie. Nici un mușchi de pe fața pârlită la foc nu se clintea, numai în fundul orbitelor, sub sprâncenele dese, ochii dezmierdau șarpele, făceau curte muzei undelor. Datorită lor am învățat ce este marea, prin ei am traversat-o fără a părăsi vreodată malurile Semois-ului.

Bunicul nu era propriu zis un cultivator de tutun. Mai degrabă, un fel de contrabandist îndrăgostit, care cultiva pentru el și câțiva vechi prieteni iarba lui Nicot, așa cum planta trandafiri pentru iubita decedată și pentru ochii frumoși ai trecătoarelor. În secolul trecut, tatăl lui făcuse începutul. Nu-i mai rămânea decât să-i calce pe urme, ceea ce făcea foarte firesc și ochii nu voiau altceva decât să continue.

I-am urmărit în tăcere fiecare gest, de la semănarea în ghivece a semințelor luate Dumnezeu știe de unde, când se plimba de-a lungul râului și păstrate în buzunarul jiletcii, într-o punguță de tutun din piele roasă, până la presădirea în straturile de mraniță din fundul grădinii, printre bălegarul dulceag și frunzele de stejar pe care le aducea de la pădure în roabă. ”O să ții minte, băiețaș, zicea, că mă numesc Joseph, ca pe sfântul care face tutunul să crească frumos. Seamănă-l de sărbătoarea lui și sfântul Iosif te va răsplăti.”

Am stat alături de el pe marginea straturilor, le-am udat cu apa pe care o scoteam din râu, în vreme ce bunicul le plivea. După șase săptămâni, când plantele crescuseră zece centimetri și aveau cinci sau șase frunze, le răpeam din paradisul lor miniatural și ne duceam mai sus, prin soare, să le repicăm pe cele mai viguroase pe parcela cu pământ bun pe care Gaby, bătrânul nostru zilier din Ardeni o arase zdravăn. Mai trebuia să știi să citești semnele lăsate pe pământ, grila vrăjită a cărei geometrie nu o înțelegeam pe atunci. Aveam un mic plantator și mă mândream că puteam

să reproduc, în umbra Bunicului, gesturile lui de mare senior. Era luna mai și până și lumina era fragedă.

IV

În vacanța de vară, îmi lăsam de bunăvoie jocurile pentru a merge cu bunicul la câmpul lui de contrabandă. Mă uitam la el cum săpa, cum plivea, cum mușuroia plantele care acum îmi ajungeau până la brâu și care aveau și muguraşi. Am învățat să le tai, să dau la o parte mugurii ciupindu-i cu degetele. Când cerul se înroșea, bunicul se sprijinea cu spatele de hambar, în tăcere, la locul lui obișnuit, chiar față în față cu apa, își umplea pipa și redevenea căpetenia tribului. Deseori, adormeam lângă umărul lui și ajungeam la originea culorilor, a parfumurilor, a sunetelor: un chibrit care scăpăra, focul care se întețea și zbicea lucruri lângă perniță și apoi, gustul de cenușă care țâșnea brusc în aer. America nu era departe, încă nu mă ștersesem de sângele din luptă, nu câștigasem, nici nu pierdusem pene și-mi puteam odihni ultimele zile ale copilăriei în brațele bătrânei căpetenii de piei-roșii care aducea pentru mine preeria la colțul ochiului său cenușiu.

Începea școala și nu mai puteam să văd cum îl recoltează: aveam teme de făcut, lecții de învățat și tata nu glumea cu asta. Când ajungeam iar la câmp, lupta se dăduse, pământul era proaspăt ras și cadavrele făcute grămezi. Plecam cu inima strânsă, învins dinainte de război: n-o să fiu niciodată un mare șef indian ca bunicul.

Mai târziu, frunzele regale, deja veștede, se uscau în hambarul fără pereți, pe prăjini cu cuie, pe care le atârnam de grinzi. La sărbătoarea Tuturor Sfinților, aș veni totuși să văd dacă Sf. Iosif ne zâmbise, dacă plantele avea acea culoare frumoasă, ocru închis, care acoperea ca o monedă de aur fața și mâinile bunicului. Aș ajuta puțin la ruperea, la legarea frunzelor în mănunchiuri și la transportarea lor în hambar, la adăpost de vânt și de priviri înciudate, dar cu inima nu aș fi acolo. Știam că tutunul va îmbătrâni acolo, fără mine, încet, ca vinul, până ce aroma lui va copleși casa.

V

Mult mai târziu, după ce vor fi trecut ani și ani și voi fi plecat de mult de la școala din sat, îl voi regăsi pe bătrânul sioux stând la masă, tăind mai mic mănunchiurile cu parfumuri ațâțătoare. Și pe urmă, de departe, îl voi revedea în fotoliul de piele, și mai aproape de foc, mângâindu-și pipa de spumă, cu ochii în lacrimi, privirea pierdută, visând la Dumnezeu știe ce limanuri, în vreme ce norișori de fum îi vor îngrămădi deasupra semne din ce în ce mai puțin lizibile ale marii treceri.

Mi-a lăsat pipa de spumă, tășcuța cu ultimele semințe, mirosul Semois - ului și un anumit fel de a mă apropia de mare pe care îl voi folosi mereu pe dos cu fetele cu ochi albaștri, cu corp de liană.

Câmpul este în paragină, hambarul moare de singurătate și de bătrânețe: nimeni nu mai pune mâna pe nimic. Și Semois-ul continuă să curgă, dar s-ar putea spune că o face și el cu mai puțină tragere de inimă. Turiștii, care au priviri de casă, se uită la râu ca la un castron cu supă, se bălăcesc și-i invadează malurile. Râul se răzbună câteodată și-și lasă șarpele albastru să-i tragă un cap sau o coadă unor rulote și smucește cerneala din cărțile poștale.

VI

Fiindcă nu am respectat dorința bunicului, a trebuit să rătăcesc și eu mult timp, până ce un poet, mort acum mai bine de un secol, ajuns oale și ulcele, Verlaine, acest fiu risipitor al Ardenilor și al ploii, m-a dus în ținutul lupilor cenușii, al brazilor albaștri și al tutunului, la o aruncătură de băț de Mormântul Uriașului - așa cum se pare că i-a spus Victor Hugo acestei movile înverzite, care domină valea ca un bătrân castel înconjurat de șanțuri de apărare, prin care curge Semois-ul.

Deși născut la Metz, Verlaine venea deseori să-și clătească privirea prin locurile primei sale iubiri, acolo unde *afinul se înnegrește la poalele stejarilor verzi*. În 1885, a locuit șase luni la Corbion, în secret, în acea casă izolată numită Casa salamandrelor. Din ea nu a mai rămas azi decât o grămadă de pietre, presărate prin iarbă, dar ceva din ea încă mai plutește prin aer, atunci când, după ce ai trecut de Stânca spânzuratului, de Hornul diavolului, de Broscărie, de Fundătura coțofenei, de Marea Vizuină și de atâtea alte locuri unde mișună spiridușii și drăcușorii, cobori către Semois. Ceva din el încă mai plutește ca un parfum de melancolie, care ne amintește că toate trec, toate, dar că nimic nu se pierde, totuși.

În fiecare dimineață, când era vreme frumoasă, ceața acoperea Semois-ul, se agăța de pante și nu-și pleca capul decât sub loviturile repetate ale soarelui de amiază. Tutunul profita pentru a trage și mai multe seve din străfundurile apei și pământului, ca să le împerecheze pe ascuns și să elibereze aroma de neconfundat, dulce și pătrunzătoare în același timp.

În fiecare seară, senzualul și lacomul Verlaine se întorcea la prezbiteriu, să stea de vorbă cu vechiul său prieten din copilărie, abatele Dewez, pe atunci preot la Corbion, pentru plăcerea de a primi țigări cu ienupăr din Semois care-i parfumau pentru mult timp barba de bețivan bătrân.

Când a fost nevoit să se întoarcă la Paris, cu moartea în suflet, își umpluse cu acel tutun buzunarele, ochii și nările.

Pe atunci, cultivatorii de tutun din Semois o duceau foarte bine. Bouillon, Corbion, Dohan, Noirefontaine, Poupehan, Rochehaut, Sensenruth, Ucimont, Vivy, de la marginea orașului până în satul cel mai pierdut, cultura buruienii dracului câștiga mereu noi și noi adepți.

În 1895, mai mult de optzeci de hectare sunt destinate tutunului, peisajul s-a schimbat: s-a zis cu întinderile pline de iarbă ale unui singur proprietar, acum se împarte, se parcelează, se răpesc cele mai bune coame de deal, acelea care sunt la adăpost de vânturile din nord și indieni cu pielea arsă de soare apar din ce în ce mai mulți printre plantele înalte pe care strămoșii lor le credeau căzute din cer pentru a vindeca oamenii de nebunie. Apăreau ca ciupercile după ploaie hambare din placaj și înfloreau pe fațadele caselor șiruri lungi, parcă de îngeri căzuți: tutunul pus la uscat. Euforia va dăinui până spre mijlocul acestui secol, pe mai mult de cinci sute de hectare. Apoi vor năvăli barbarii din toate părțile, vor cuceri piețele cu tutun blond sau roșu cu aromă de dezmăț și de cămilă.

Bătrânele noastre piei-roșii din Semois, părăsite, vor lupta din răsputeri. Degeaba. Măcelărite, nu-și vor mai reveni și vor muri ca Bunicul, cu pipa de Semois strânsă între dinți.

VII

Astăzi, cum s-a pierdut arta de a fuma ierburi naturale, încet, cu înțelepciune, cum totul se fărâmițează din ce în ce mai tare sub loviturile de băț ale puritanismului și ale măriei sale, banul, marginea de drept a practicării acestui gen de al șaselea simț pe care-l vom numi pentru comoditate plăcerea hoinărelii, astăzi, pieile roșii din Semois nu mai sunt decât nouă, nouă șefi, dintre care o femeie, cu fețele brăzdate de vânturile din Ardeni, cu inimile legate strâns de dealuri și ferm hotărâți să continue lupta, fără să schimbe ceva din tradiție.

Când vine seara pe nesimțite, iar cerul este roșu ca băcanul, stau cu coatele pe pervaz sau mă așez pe vreun prag cu pipa se spumă a Bunicului.

Prin fumul ce urcă, eu ajung la acele pământuri îndepărtate unde, printre oameni simpli și liniștiți, îngerii nu mai tușesc. Am zece semințe care încolțesc în spatele privirii.

❹ Prietenul gâscanului

Lui Thierry Bouchard

I

Îmi pare rău, dar stau într-unul din acele locuri irezistibile prin nămolosul atașament față de banalitate și plictis.

Abia vreo cinci sute de vetre, un bar - tutungerie - alimentară, o biserică, un cimitir, o școală și ferme, ferme și îngrădituri și pășuni, câmpuri de catifea maronie, cu coaste înalte, totul răsturnat într-una dintre acele gropi pe care dezghețul le inundă și în care înoți în noroi până vara.

Cu spatele lipit de un deal care se unește cu un cer deseori mai coborât decât ar trebui să fie, aștept, de secole, o surpare de teren care nu mai vine.

Câțiva plopi înalți și părăsiți de păsări mărginesc un drum de coastă strâmt, plin de gropi și de curbe, unde nu ar trebui să rătăcești noaptea fără lanternă pentru că un râu negru, la doi pași, îl urmează ca o umbră. Apele lui împuțesc muștarul de când uzina de celuloză îl folosește pentru răcire, aruncând în aer fum și scuipând diverse în apă.

Triplând drumul și râul, cu o siguranță care o recomandă trecătorului rătăcit, linia de cale ferată nu mai este decât o pereche de cârje, tăind pofta de pescuit, între ierburile care cresc, adăpost pentru fugari. Declarată nerentabilă, decăzută, calea ferată nu mai vede trecând decât vacile.

Irezistibil loc, da, cu cotoarele de varză putrezită, când începe să bată vântul din nord, cu râul mort, fără pescari și fără luciri, cu dealul singuratic și frumos ca o femeie cu sânii mutilați, cu șinele fără trenuri, fără fluiere, fără trecere la nivel cu calea ferată, fără dezastre. În fond, un cimitir frumos pentru suflete.

Aici stau eu. Iertați-mă că sunt trist și cânt de inimă albastră: n-o fac dinadins.

II

Aş fi putut începe și mai prost, e adevărat (despre sfârșit, vom vorbi altă dată). De exemplu, îndrăgostindu-mă. E nevoie de atât de puțin: un anume miros, un sân mutilat și verde de putreziciune etc. Din fericire, femeia nu se vede nici acum și, pe urmă, nu aud bine deloc cu nasul.

Nu, cea mai rea este această impresie că nu am început niciodată, că stau dintotdeauna aici și aștept să miște ceva. Ce? Habar n-am… poate, viața promisă, cea pe care am zărit-o în copilărie, pe vremea când eram ca arborele care se avântă spre lumină, ca grangurul care arde în tufa de iasomie, apa din oglinda cu ciocârlii care se duce să adoarmă sirenele; pe vremea când timpul nu exista, doar această mână de nisip din asfințit care ne sărea în ochi odată cu fluxul, noaptea. Da, viața aia, pe care am pierdut-o într-o bună dimineață într-un șanț, pentru că inima a luat-o mai repede la trap decât picioarele în spatele unei fete cu ochii ca albăstrelele, mai ceva ca în visele noastre.

Da, cel mai rău acum vine, să te tot întorci, când ai crezut că ai plecat pentru totdeauna. Ah, impresia că mergi, mergi, mergi, singur, pe un drum fără capăt!

De fiecare dată când bătrânul Big Bill Broonzy, cu vocea lui frumoasă, caldă, în care se rostogolesc toate pietricelele fluviului Mississippi, mă întreabă:

- *Have you ever been walking, walking down a lonesome road*

And did have no place to go and no place to room on board?

Nu pot decât să răspund în duet cu tăcerea: da, da, de o sută de ori da. Și e ca și cum ai înfige între noi doi un cui nevăzut, același, la ani distanță, în carnea prezentului, un cui care înțeapă inima și o sfâșie ca pe tapetul din camera copilăriei pe care n-o vom mai vedea niciodată.

III

Copil fiind, ca să adorm - și am avut mult timp această *manie*, cum zicea mama - trebuia să-mi mișc capul pe pernă, de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga, cu icnete de tăietor de lemne într-o pădure întunecată. Am mai rămas cu ceva din acel tic, un ritm ca de zvâcnitură, un balans în doi timpi pe care blues-ul cel mai aspru, pietricelele de la Big Bill și acel tapet nesfârșit care se decolorează îmi redau cheia abisurilor din care nu ieșim niciodată. Și tot așa, bat cu piciorul în pământ, în pământ, și în inima rănită, bat în gol. Bat.

IV

De când mă știu, tot în exil am trăit (râd, firește, ca și voi, de expresia exagerată, de aerul ei hugolian: tinzi să-ți exagerezi suferința când plouă).

Copil de țăran, am alergat prin pășuni și prin păduri, ca ceilalți, cu ei, dar se pare că în urma lor, cu un aer cam distrat, trist, ca menit unei melancolii îndepărtate, preferând să stau jos cu orele, în fundul grădinii și să pun în marș soldații de plumb către o invizibilă, dar sigură înfrângere sau pe malul mlaștinii să prind salamandre și tritoni cărora le dădea repede drumul pentru că finețea pântecelor acestora îmi sfâșia inima. Marea, mereu în mișcare, prin voința nu știu cărui zeu, sfârșea mereu prin a mă surprinde și mă întorceam acasă cu ochi de înecat.

Tata, aplecat asupra radioului, pe programul TSF (noi pronunțam tesefe), își asculta șansonetiștii și râdea cu gura până la urechi, el, care nici măcar nu-mi zâmbea vreodată. Mi-ar fi plăcut să râd cu el, încercam chiar, din vreme în vreme, din păcate, niciodată în același timp: ridica privirea lui neagră spre mine, iar eu mă duceam imediat spre insula mea pierdută.

Dar mai era și târgul, sărbătoare câmpenească de primăvară și de toamnă. Ploaia nu întârzia niciodată la întâlnire, chiar dacă refrenele și-au păstrat pentru mine culoarea tristă și singuratică a hârtiilor cenușii luate de vârtejuri prin iarba călcată în picioare. Cred cu tărie că o parte din simțul meu muzical este închis acolo, în acel cufăr cu trei dimensiuni - ploaia, acordeonul, singurătatea.

Cu cei câțiva franci pe care mi-i dădea tata, nu puteam să mă duc mai departe. Atunci, îi înfundam în buzunar unde, speram eu, dar fără prea multă convingere, vor face pui timp îndelungat, destul de mulți ca să pot să cumpăr pe ascuns o carte uitată între cutii și pachete de detergent în vitrina băcanului, pe coperta căreia se lăfăia în culori *Maja desnuda*.

Și , ascultam ore întregi așezat sub bara manejului cum picura ploaia pe un megafon și inima îmi dansa singură la braț cu refrenele:

Bambino, bambino,

Papilapalapala

Bambino, bambino,

Papilapalapalo.

Mult timp după aceea, în pat, fremătam pe accentele auzite din Piaf, Dalida, Rina Ketty, printre alții, așa cum freamăt azi când recitesc Verlaine.

O, dulce plâns al ploii,

Pe pământ, pe streașină!

Pentru o inimă ce suspină

O, dulce plâns al ploii!

Etc.

Et caetera este exact cuvântul potrivit pentru a denumi slăbiciunea catastrofală a acelor zile prost dumicate, a acelor duminici prost zidite. Doamne, dacă am trăit asemenea zile de et caetera, cât oi mai fi plâns!

V

Iată de unde vin, aceasta este sera mea muzicală: emoția primară, da, de gradul întâi. Știu, lacrimile nu mai sunt la modă. Cu atât mai rău, sunt un beoțian - de altfel, așa sunt tratat de prietenii mei care nu jură decât pe Weber, Monteverdi și compania, dar eu nu jur nici pe X, nici pe Y. Mă duc unde mă poartă pașii, fără să bag în seamă figurile glorioase de ceară, cu urechea mai aproape de inimă decât de cap. Și nu pot face nimic, nimic, împotriva gâtlejului care mi se strânge, împotriva perilor care mi se zburlesc, împotriva cuțitului de gheață înfipt de sus în jos, când unul dintre țărănoii mei din bătrânul Sud își revarsă blues-ul în noapte; nimic împotriva milongas-urilor și tangourilor din străfundul Argentinei, împotriva fado-ului de la Lisabona, împotriva jiddische lieder, împotriva jelaniilor și baladelor siciliene, împotriva cântecelor din afumătorile grecești și din , ce știu eu, împotriva tuturor acelor cântece care, într-un fel sau altul, îi zic despre despărțire, suferință, nostalgie.

Și faptul că acele melodii, da, acele melodii nu-mi aduc mereu, la drept vorbind, acel mic ”rest de suflet”, nici bucuria estetică pe care unele opere, precum cutare concert de Bach sau de Beethoven, cutare tablou de Matisse sau de Schiele, cutare poem de Borges sau de Follain mi le-au dat nu mai contează, pentru că ele îmi deschid de fiecare dată, de la primul contact, drumul fremătând, vertiginos, înfruptat al copilăriei și pofta ei de viață în mijlocul frumuseții trecătoare a lucrurilor.

Dacă acea muzică nu mi-a schimbat viața, după cum spun unii, dacă nu au deviat cu un deget măcar sau dacă nu au răsturnat brutal cursul acelui pârâu de țară în care continuu, împotriva voinței mele, să mă bălăcesc ca să caut salamandra care mă va striga pe nume, acea muzică m-a cufundat în pat, păstrându-și apele crescute între malurile care liniștesc arsurile vremii.

Mă vor fi plimbat astfel mai des decât era cazul prin baruri, pe la baluri, prin bombe rău famate, la braț cu mine însumi, cu nostalgia, cu singurătatea mea; cel mai adesea, târât pe la marginea târgurilor câmpenești decât prin sălile de operă și de concerte.

Hai, cântărețule, mai cântă-ne o dată, pe drum, melodia de dor și de alean.

VI

Doctore, dă-i un leac bun celui
Care merge cu emoție ca un disc de patefon.
Are tot zece ani, o inimă de Sfânt-Mormânt,
Care se topește ca plumbul soldățeilor.

Când vocea lui Billie sună spartă, urându-ne
Tuturor și nimănui ”Good Morning, Heartache”
Zece ani de praf când ploaia de vară
Stropește manejul pe care îl uscam

Pe micul singuratic de la serbările câmpenești
Care vorbea cu caii călăreților căzuți
și despre prima lui dragoste, smulsă inimii sale
de un tenor fără suflet, urmaș al Vânzătorului.

A crescut prea singur, între acordeonul
Lui Eliazar și saxofonul pe care Arthur,
Beat cracă, îl ridica pân' la tavan
În noaptea neștiută. Prea singur, dar să trecem peste asta…

Nu ne lecuim. După cum nu ne uităm nicicând mama

Și cum nu ne trece vreodată tristețea

Ce ne învenineează inima când mergem prin ploaie,

Două-trei note, și am luat-o de la capăt.

VII

Every morning, I have the blues. Este aici în fiece dimineață, coșcovind pereții, umflând gâtul și cele mai mici gesturi - să te scoli, să te speli, să faci cafeaua și să aduni foile risipite. În cameră, totuși, se întredeschide o nouă zi, vestită de hainele de pe scaun. Tapetul, dacă se mai dezlipește de pe peretele umflat de mucezeală, este ca o voce din spatele gâtului, care face să se rostogolească pietroaie: cine ești? Cine? Și de ce aici? De ce? Tristețea, v-am spus eu.

Abia pun un picior jos și deja nu știu unde să mă duc. Drumul e acolo, negru, plin de gropi, același de douăzeci de ani, opt sute optzeci și șase de metri între o femeie, de o parte, al cărei secret rămâne intact în ciuda celor douăzeci de ani petrecuți alături, de apusuri, de nopți pe mare, de dimineți scurtate, și, de cealaltă parte, cincisprezece copii în clasă, în picioare, cincisprezece capete în lună, încă nedezmeticite după visele de noapte și care se întind, în așteptarea îmbarcării pentru insula Cythera. Opt sute optzeci și șase de metri pe care îi parcurg de patru ori pe zi, îngânând refrene vechi, care vin de la sine, iar fiecare om cu care mă întâlnesc îmi invidiază mersul, fericirea de a exista. Să trecem peste.

Numai unul nu se lasă păcălit, unul cu care vorbesc zilnic, care mă așteaptă, mă cheamă de departe cu strigăte lungi și-mi răspunde în limba lui, cu gâtul scos prin gard: Rocking, gâscanul.

VIII

Mult timp, m-am temut de acele animale sălbatice. La zece ani, trebuia să le înfrunt în fiecare dimineață, când, iarnă, vară, mergeam, traversând cu pași înceți curtea fermei, înarmat cu bidonul de aluminiu, pentru laptele de la prima mulsoare.

Cu capul înainte, ca o săgeată, se desprindeau de grupul gâștelor gâgâitoare și se aruncau, semi-zburătoare, semi-dinozauri, asupra picioarelor mele goale. N-aveam ce face: de alergam urlând, de mergeam ca racul, de mă lipeam de ziduri, ochișorii lor de aur rece îmi dejucau toate tertipurile. Iar unul dintre ei, mai vigilent și mai afurisit decât ceilalți, mi-a lăsat într-o zi amintirea arzătoare a unei ciupituri.

Rocking m-a împăcat cu acei indivizi arțăgoși. La drept vorbind, mi-a luat ceva timp să-mi dau seama de prezența lui în spatele gardului ce mărginea drumul spre școală. Distrat de cântecelul pe care dealul și aerul dimineții mi-l inspiraseră, era departe de mine gândul că cineva mă spiona. Departe de mine ideea că un gâscan, foarte aproape, mă asculta în tăcere, mirat și pe jumătate cucerit de mine.

Nu mi-am dat seama decât în ziua în care, de parcă cerul îmi căzuse în creștet, mergeam cu gândul aiurea și nu cântam. Ceva din liniștea din jur se ridicase brusc și m-a făcut să mă întorc și să mă opresc. Oh, nu era țipătul răgușit și strident care m-ar fi aruncat instinctiv înapoi, făcând un salt înspre copilărie, ci un fel de psalmodiere, de murmur plângăreț pe care gâscanul - pentru că era unul mare, unul adevărat, cu capul ca un ciocan și cu ochii tiviți cu auriu - o acompania cu o clătinare pe loc, ca un tambur major în fața fanfarei. Un, doi, o pană albă, o pană neagră: ritmul cel mai pur.

Rocking se născuse.

Mai întâi interzis, apoi fermecat, m-am apropiat de grilaj, cu o rămășiță de prudență, totuși, care îmi încetinea gesturile. Gâscanul tăcu imediat, se opri din balans și, cu capul aplecat ca un copil deranjat de lumina soarelui, mă examină îndelung, cu pupila neagră a ochișorului său

galben. Am rămas față în față, apoi atmosfera s-a mai destins și am reînceput să cânt. Atunci, Rocking s-a pus pe dansat.

De atunci, nu trece zi să nu improvizăm împreună timp de câteva minute, despre vreme, despre cărările vieții, despre bucurii, despre suferințele din dragoste, despre singurătatea oamenilor și a animalelor. Aplaudă cu mari fâlfâiri din aripi și eu îmi iau zborul.

Nu există muzică inferioară.

❺Despre Ardeni și despre exil

Pentru Christiane și Michel Bajot

Mult timp am crezut că Ardenii nu exista, că erau o fabulă, o poveste de speriat copiii, pentru a-i împiedica să meargă în pădurea ispititoare și tentaculară. Acum știu că există în pietre și păduri și că, tot ca în poveste, sunt ca o zmeoaică misterioasă, căreia memoria populară i-a acordat, pentru totdeauna, statutul de mit.

Și astăzi este ușor să te pierzi în pădure, să te învârți în cerc, să mori acolo fără să te poată ajuta cineva. Pentru că această zmeoaică nu are margini, depășind cu mult hotarele geografice și pe cele politice. Din departamentul Ardenilor, nu a luat decât bucata din nord, care ține din Charleville-Mézières până în Belgia. Acolo, confundând departamentul Pădurilor de sub Imperiu cu provincia Luxemburg din regatul actual, a mușcat un pic din Gaume, din Lorena, acea fiică a sudului care coboară dealurile în pași de dans. În altă parte, a mâncat Famenne, zâna cețurilor nordice care flirtează mereu la est cu băieții de pe Rin și de care s-a îndrăgostit Wilhelm de Kostrowitzky, devenind Apollinaire.

Nu te naști cu nerușinare în Ardeni. Ar fi trebuit s-o știu, călătoriile m-au făcut să învăț asta pe pielea mea, hrănind pe măsură ce mă îndepărtam, sentimentul unui exil greu perceptibil, din ce în ce mai greu de îndurat și o nostalgie de nedezlipit.

Pentru că nu te consolezi cu mărul-lupului, acel arbust cu țepi negri de verzi care te fac să te ghemuiești lângă focul unde dansează spiridușii, nu faci mai mult decât să uiți acei copaci în soare, frunzișuri mărețe care străbat orizontul și fac dealurile să sară coarda. Nici izvoarele gâlgâitoare, apa misterioasă din Fagnes, șerpuitul și zgomotosul Semois. Nici Ourthe cea plină de cataracte, nici Lesse, nici Meusse care doarme cu un ochi închis și cu celălalt pândește pe trecătorii neatenți ca să-i ducă în necunoscut la Marea cea mare.

Am crezut că e de ajuns să pleci ca să-ți închei socotelile cu trecutul. Ar fi însemnat să uit cam repede că nu scăpăm niciodată cu adevărat de zmeoaica vitală, de acea pădure în care inima unui copil fricos a bătut repede pentru întâia oară. Rimbaud însuși, în mijlocul sorilor apași din Harar, regreta aurul frunzelor pe care umbra le abate pe băltoacele din Ardeni și contrabanda prin pădurile dese, pline de animale mari. Și Verlaine la Paris, care punea verde chiar și în apă și bea amestecate toate culorile din Ardeni, Verlaine, în fiecare zi mai beat decât ploaia pe pietre și mai dulce, aștepta o ultimă minune, să fie rechemat din exil.

Ardenii sunt ținutul din care nu te mai întorci. Că o fi de la centru sau de la margine, că ai fugit la o sută de leghe de ei, Ardenii te-au prins și nu-ți mai dau drumul. Pentru că sunt și nu sunt, ca o grădină sălbăticită, neliniștitoare și minunată în același timp, concentrat de vise și de imagini, care ne-au scăldat copilăria ca roua din zori de pe picioarele goale sau ca o mare îndelung promisă.

❻Frumoasa din Flandra adormită

(Bailleul, Nord)

Pentru Florence

I

A fost odată, într-o cameră de hotel, un om care stătea la fereastră și aștepta marea.

Îi auzise râsul în copilărie, într-o seară, în fundul grădinii, în spatele unei perdele de plopi care se clătinau în vânt și de atunci de gândea numai la ea și o căuta pretutindeni, pentru că, într-o dimineață, pe neanunțate, dispăruse.

Ani de zile colindase pământul în lung și-n lat, ca să-i dea de urmă, dar nu găsise decât mările norocului, care se plictiseau regește, mări de ocazie, care-și vindeau clipocirile la târgurile din provincie, mări de joasă speță care se încercănau pe străzi, mări de flăcări pentru piromani convertiți, mări de cărți poștale, siropoase, la comandă, mări interioare care miroseau a ceară de parchet, pe scurt, mări de buzunar pe care le puteai lua cu tine în căptușeala vestei și care nu dădeau la iveală nicio minune, nici măcar o umbră palidă a acelui râs grav și ușor în același timp care îl tulburase așa de tare.

Și anii treceau, zi după zi, noapte după noapte, fără să fi găsit ce mai mică urmă. Totuși, niciodată nu a fost tentat să înceteze. I se părea chiar că, pe măsură ce îmbătrânea, râsul mării se apropia, creștea în el și inima îi tot repeta să o va găsi până la urmă.

Iar ceva ce semăna a încredere se instalase încet-încet sub carapacea lui de elegiac îndârjit. Într-o dimineață, se hotărâse brusc să nu mai alerge, ci să aștepte, pentru că simțea că și marea îl căuta pe el și că riscau ca, alergând unul după altul, să se depărteze, de fapt, și mai mult. Și poate, cine știe, să se piardă pentru totdeauna.

II

În acea dimineață, tocmai ajunsese într-un oraș de la marginea pădurii, total necunoscut, și care i se păru, deci, potrivit pentru o întâlnire specială.

Orașul se numea Frumoasa într-o limbă ciudată, ciopârțită, îndepărtată, pe care locuitorii n-o mai vorbeau de când hăul.

Îi rezervaseră o cameră care semăna cu toate camerele de hotel în care dormise în timpul rătăcirilor sale: un pat, o mescioară, un dulap și într-un colț, un lighean.

Dar ceea ce-i plăcuse imediat era lumina pe care o fereastră înaltă, cu model vechi, o răspândea cu generozitate până în cele mei ferite colțuri ale camerei. Pășind spre ea, își dădu deodată seama de gravitatea situației: era acolo, da, dar nu știa prea bine nici unde, nici de ce, nici ce-l adusese acolo, nici ce așteptau de la el. Avea sentimentul că era un fir de praf părăsit pe parchetul camerei de vreun călător dispărut și lumina îl făcea să strălucească, îl încălzea, iar i se lăsa pradă, nepăsător, ca un oraș deschis.

În fața ochilor săi, nu mai erau nici marea, nici rândul de plopi din copilărie, ci o vastă întindere asfaltată, cu câteva automobile cu caroserii strălucitoare ca niște oglinzi în miniatură. Era pe punctul de a se întoarce, când un miros de măr, știți, ca înainte de furtună, l-a oprit. Se aplecă pe fereastră: nici umbră de copac la orizont, nici vânzător de fructe pe trotuar. Era, firește, din cauza oboselii. Totuși, deși cerul, în acea zi, era de un albastru de oțel, ceva se năștea, nu putea spune ce anume, dar ceva care îl destindea și-l liniștea. Atunci a lăsat să urce în el căldura pieții mari și a adormit, ca un cal, în picioare, cu ochii deschiși, în fața ferestrei.

III

În cadru, turnul cu clopot al primăriei, un frumos rând de case cu fațada din cărămidă roșie, cu fațadă flamandă, în scări, numită pe aici în pas de vrăbiuță, un castel de apă zugrăvit cu galben muștar și o biserică, având o clopotniță albă.

Pentru frumoșii săi ochi de cal beat, orașul căpătă deodată forme și culori; văzu cum Frumoasa căsca turnul, cum urcau arcașii pe creneluri și, mai jos, se pierdeau în marile bucătării servitoare și brutari. Auzea râsete zgomotoase și băutura gâlgâind pe gâtlejuri, strigătele de ”Trăiască” ale mulțimii la trecerea uriașului Gargantua, cu o halbă de bere proaspătă și blondă în mână, apoi, clopoțeii, unul după altul, care-și îngânau cântecelele: cel al lui un sfert, care ridică *juponul lui Célimande deasupra mantelutei albe,* cel al lui jumătate, care cheamă patinatorii pe un iaz înghețat, ultimul invitându-i pe toți să bea ceai de lemn dulce.

O bătaie în ușă îl scoase din visare. Imediat, castelul dispăru, cu arcașii, brutarii, și o chelneriță întră în cameră cu cafea aburindă și croissant-uri. I-a luat ceva timp să-și aducă aminte că dăduse comanda prin telefon cu câteva minute în urmă și-i mulțumi domnișoarei pentru promptitudine. Veselă, aceasta îi răspunse la întrebări, îi vorbi despre o femeie cu barbă și despre marea care era atât de aproape, că ai fi putut să-ți lași degetele gâdilate de ea, dacă ai fi întins mâna. Cu condiția, firește, să închizi strâns ochii, adăugase. Ceea ce ar fi și trebuit să facă, toropit de dulcea somnolență și legănat de vocea suavă a chelneriței. Închise ușa fără zgomot, dar el deja nu mai era acolo.

Doar Mélusine, agățată de clopotnița cu ceas, se uita cum se răcește cafeaua în cameră, pe masa de lemn.

IV

Când se trezi, se simți gata de atac, pregătit să înfrunte orașul și căldura. Cu *Plimbarea* lui Robert Walser în buzunarul de la spate al blugilor, putea traversa piața cu un pas liniștit, cu umerii însuflețiți și nasul rece, între două tarabe cu mâncare de pe trotuar. Odată ajuns sub copacii din părculeț, respirând adânc, se crezu eliberat pentru mult timp de visurile grase și de mâncarea prăjită care-l apăsa. Dar căldura, fie și la umbră, i se lipea de piele. Nu-i mai rămânea decât să spere nebunește că se va întoarce la el gustul de măr de mai devreme, că cerul va exploda deodată și că un minunat potop va mătura totul, orașul, oamenii, propriile sale gânduri despre acea mare de lângă el care, era aproape sigur, trebuia să-l aștepte.

Un vechi obicei, moștenit, cu siguranță, poate cam prostesc, dar confortabil, ca tot ce merge de la sine, îl făcu s-o ia înspre cimitir. Sigur, un fel ca oricare altul de a ajunge la esențial, de a pătrunde fără efracție sau săpături în intimitatea căminelor, de a cunoaște nebunia ideilor, speranța care disperă sau se agață, de a măsura credința care ia plasă, orbește. Și oroarea singurătății omului la apropierea morții. Și pe urmă? Cum, pe urmă? Marea? Când să facă și el cale-ntoarsă, se trezi în fața gardului, cu poarta deschisă, iar umbra răcoroasă a aleii din mijloc scurgându-se între cele două rânduri de copaci îl luă de mână.

Imediat, abundența, volumul și greutatea pietrei cenușii îl copleșiră. Peste tot, nu erau decât marmură și granit, blocuri înțepenite amenințător, înghesuială brutală de socluri și dale în unghiuri nemiloase. Nicio cruce de calcar rotunjită și șlefuită de intemperii, nicio piatră veche plină de mușchi care să odihnească privirea și să liniștească inima. Se simți deodată foarte slăbit și se așeză pe primul mormânt ieșit în cale. Câteva fire de iarbă de pe potecă, scăpate, poate de sapă, creșteau acolo. ”Viața rezistă, își zise, chiar și aici. Moartea nu este sfârșitul curat, clar, pătrat, definitiv, așa cum se crede. Ei confundă viața și existența, pur și simplu. Nu ajunge să exiști, mai trebuie să și trăiești.”

Imaginea lui Robert Walser dispărând in ninsoare, întinzându-se într-o groapă, ca să moară acolo așa cum trăise mereu, pe drum, fără bagaje, îl făcu să zâmbească: el înțelesese. Se mai gândi la mormântul bunicului său,

o simplă ridicătură de pământ și de iarbă, , cu o cruce din lemn, care trebuia lăcuită în fiecare an; la mustața lui albă, la pipă, la ochii în care marea dansase întotdeauna. Se ridică brusc și plecă din cimitir.

Patronul bistroului îl scutură, spunându-i că era vremea, că închidea. Încă nu se înnoptase, dar orașul dormea. Merse în cameră ca un marinar pe o punte murdară. Bătea un vânt care zburătăcea hârtiile grăsoase din piață.

V

Așa au trecut zilele, monoton, fără vreo bucurie. Stătea o oră-două în picioare, la fereastră, așteptând fără țel, fixând un punct în albastrul netulburat, fără să bage în seamă mașinile, oamenii, clopoțeii și prostia grea de jos. Dăduse ocol de mai multe ori pieței, se zgâise la vitrinele înguste, în care nu prea aveai nimic de văzut, văzuse autori la modă uscându-se la soare alături de reviste pentru femei, decolorate și rechizite școlare răsturnate, adulmecase mărfurile fără miros ale unei florărese, se cufundase în visare în fața ciorapului negru fin al unui manechin dezmembrat, numărase muștele moarte din sertarele farmacistului, înainte de a se prăbuși ca un turist pe un scaun la terasa Hotelului Nord, unde își sorbea o bere blondă, departe de grupurile cu pielea înroșită care coborau din mașini, râdeau tare și se băteau pe coapse. Totuși, era gata oricând să se ia după necunoscuta care i-ar fi vorbit despre mare. Era sătul, niciuna dintre păstorițele pe care le urmărea cu privirea nu ar fi putut ridica vreun mielușel. Cu glezna groasă și șezutul lat, i se păreau toate tăiate din topor pe același model. Doar la față, uneori, mai avea câte una, când zâmbea, cu tenul palid, obrajii roșii, gura cărnoasă, bărbia ascuțită, o grație, o prospețime de freamăt feciorelnic, care îl făceau să viseze, fără să mai riște vreun torticolis, la chermezele de odinioară, flamande, breughel-iene, care stârneau simțurile și aprindeau alcovurile.

La Muzeul Frumoasei, găsi în cele din urmă, ceea ce-i plăcea: ferestre înalte, dând înspre stradă și o curticică interioară, cu iarbă tunsă. Se duse acolo mai multe după-amiezi la rând. Se așeza pe un fotoliu vechi și vorbea ore întregi, pur și simplu, cu tablourile, cu porțelanurile, cu tapiseriile, cu umbrele și luminile de pe scrinuri, de pe geamantane, de pe cuferele pentru călătorii lungi. Din vreme în vreme, urca încet scara unde zburau îngerii de piatră, ca să ajungă în acel pod al lui Ali Baba, unde Sesam nu fusese încă deschis. I se părea că acolo, în praf, dormea probabil prințul pe care Frumoasa îl aștepta s-o trezească.

Întors la hotel, a visat la acea femeie mândră pe care un bărbat cu mâna roșie vrea să o atingă. Mult timp nu s-a putut hotărî dacă era umărul doamnei sau dacă era mâna și sărea de la una la alta, pe sub piele, fremătând.

Într-o dimineață, se duse să se mai uite o dată la acel tablou al lui Henri de Bles, *Scoaterea pietre nebunului*, tablou care îl fascina, și se gândi să compună pe această temă un poem fără sfârșit, dar, din nefericire, primul vers îi fugi din minte imediat ce-l născoci și la fel și celelalte, prăbușite ca un castel din cărți de joc.

VI

Află că Frumoasa ascundea în spatele zidurilor înalte o Casă de nebuni care dădea de mâncare orașului, pentru că le oferea slujbe. Afară, oamenii alergau în toate părțile, ca hăituiți de un orologiu nevăzut, dar neîndurător, ceea ce-i confirmă senzația că nebunii nu sunt așa cum crede lumea.

El aștepta întotdeauna marea la fereastra camerei sale, la fel ca cei care, în spatele zidurilor înalte, așteaptă ca ceva din viața lor să înceapă sau să reînceapă, să-i ia cu sine ca marea. Totul este în ordine, se gândi. Vom rămâne pentru veșnicie fără vești despre acel mineral care schimbă valorile lumii în monedă calpă și ucide destine.

Putea să continue în liniște cariera de cal ce dormea în picioare, pentru că marea era în drum spre el și, în scurt timp (era la fel de sigur de asta ca de propriile vise), vor merge fără hățuri braț la braț râzând ca niște copii pe nisipul lumii.

Atunci cerul se schimbă brusc. Un parfum de măr, ca cel din prima zi, dar mai puternic, se răspândi în aer, intră în cameră și ameți omul într-un asemenea hal, că acesta închise ochii. Fără să se întoarcă, știa că marea era acolo, că auzise destule și că se întorsese la el. Nu făcu nici un gest, nu deschise ochii; se lăsa încet-încet, cu plăcere, să se scurgă în brațele ei.

❼Portretul artistului ca belgian rătăcitor

Pentru Virginie și Vivian

”Plec! Plec! Pe legea mea de trăitor!”

Ne naștem fără griji, undeva, deși noi nu am cerut nimic. Lumea vine singură în ochii noștri, ca un mic rai cu iarbă și văzduh, de nu mai știi unde ți-e capul. Liber, însetat de culori ca o hartă mută, ne cățărăm pe picioare, ca să ne înălțăm deasupra umbrei și ca să punem orizontul în sac. Așa că sfârșim prin a cădea, cu capul de un perete și cineva începe să țipe la noi:

- Poeți, actele dumneavoastră?

Ce să răspunzi, când te-ai născut în fundul unui coș de păpuși: trei margini, trei dealuri și un râu care își schimbă numele înainte de a se sinucide în Meuse cea somnoroasă și atât de dragă lui Péguy, ce să răspunzi? Poate doar că ești din acea grădină dintre cer și pământ care se îndreaptă către ocean, așa cum ești din limba maternă sau din ce a lui Jeanne, buna lorenă, de dinainte de ea, cu mult înainte ca istoria să ne pună la index la sfârșitul sfârșitului unui regat de buzunar?

Cum? Belgian pe neașteptate și in ciuda revoluției din 1848, steagul negru al virtonezilor, de pe primărie, cel roșu de pe biserică și mica garnizoană care a fugit imediat în huiduielile mulțimii, ducându-se la Arlon, unde se ascunde de atunci? (Să remarcăm în treacăt că toate manualele regaliste s-au ferit să amintească această Comună din Virton, improvizată și deloc sângeroasă, adevărat, precum și jignirea niciodată spălată a primului rege.)

Ce să răspunzi? Poate doar că faptul de a te naște pe o insulă pierdută te face să iubești marea pentru totdeauna, să te naști cu trei frontiere - să simți pentru totdeauna plăcerea de a sări peste bariere, să treci peste interdicții, peste coduri, peste legile de hârtie.

Deci, belgian rătăcitor (belgian care poate, cum spunea Michaux) de la Gaume în Limousin, prin Québec, România, Nord-Pas-de-Calais și Ardeni, unde nici măcar Rimbaud nu a prins rădăcini. Numai cu condiția ca pe urmele sale, cu semințele de vânt pe care le-a cules Dumnezeu știe unde sau în ce moment al copilăriei, să putem căuta iar și iar ”locul și formula” vieții trăite cu patimă.

CUPRINS